

Колісник Сергій Анатолійович,
старший викладач кафедри кримінального
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТУ № 12442

Сучасні умови воєнного стану в Україні зумовлюють нагальну потребу в удосконаленні кримінально-правового механізму забезпечення законності у сфері мобілізації та військового обліку. Особливу актуальність мають питання дотримання процедури призову громадян на військову службу та проведення медичного огляду, що визначає придатність до військової служби. Публічні випадки перевищення службових повноважень посадовими особами територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), а також військово-лікарських комісій (ВЛК), засвідчили системні проблеми у здійсненні законодавства про оборону та мобілізацію. Невідповідність практики чинним нормативним вимогам зумовлює як негативний вплив на бойову спроможність Сил оборони України, так і підрив довіри суспільства до державних органів.

У відповідь на ці виклики Верховна Рада України 27 січня 2025 року зареєструвала законопроект № 12442, який передбачає внесення змін до Кримінального кодексу України шляхом запровадження спеціальних статей, що визначають кримінальну відповідальність посадових осіб ТЦК та СП, а також голови та членів ВЛК за умисні порушення порядку проведення медичного огляду та порядку призову громадян на військову службу. Законопроект рекомендований до прийняття за основу Комітетом Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності та спрямований на формування чітких правових рамок і персональної відповідальності [2].

Законопроект передбачає доповнення Кримінального кодексу України статтями 337-1 та 426-2. Стаття 337-1 КК України «Порушення порядку проведення медичного огляду (військово-лікарської експертизи) для визначення придатності за станом здоров'я до військової служби» встановлює кримінальну відповідальність за умисне порушення порядку проведення медичного огляду (військово-лікарської експертизи) для визначення придатності за станом здоров'я до військової служби, вчинене особою, уповноваженою на проведення такого медичного огляду (військово-лікарської експертизи), що призвело до призову громадянина на військову службу, який не підлягає такому призову (прийняттю, направленню) за станом здоров'я відповідно до закону, а так само призвело до звільнення від призову (прийняття, направлення) громадянина або до звільнення громадянина з військової служби за станом здоров'я. Суб'єктами цього

правопорушення є голови та члени ВЛК, включно з секретарями позаштатних постійно діючих комісій, які зловживають службовим становищем або діють з корисливих мотивів, спотворюючи результати медичних висновків.

Стаття 426-2 КК України «Порушення військовою службовою особою порядку призову (прийняття) громадян на військову службу» криміналізує порушення військовою службовою особою порядку призову (прийняття) громадянина на військову службу, що призвело до призову (прийняття) на військову службу громадянина, який не підлягає такому призову (прийняттю) відповідно до закону, або незаконного звільнення громадянина від призову (прийняття) на військову службу.

Важливим елементом законопроекту є чітке визначення суб'єктного складу правопорушень. Зокрема, до осіб, прирівняних до голови та членів військово-лікарських комісій для цілей застосування положень статей 337-1 та 426-2, належать голови, їхні заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських або лікарсько-льотних комісій. Таке уточнення дозволяє максимально охопити коло посадових осіб, які можуть нести кримінальну відповідальність за порушення порядку проведення медичного огляду та процедур призову, усунути прогалини у правовому регулюванні та забезпечити персональну відповідальність конкретних службових осіб.

Інтеграція цих норм у чинний КК України підкреслює принцип справедливої криміналізації, коли за конкретні умисні дії, що порушують права громадян і державні інтереси, встановлюється кримінальна відповідальність. Також законодавець передбачає комплексний підхід до покарання, який поєднує санкції з обмеженням професійної діяльності, що створює превентивний ефект і стимулює добросовісне виконання службових обов'язків.

Пояснювальна записка до законопроекту акцентує увагу на виявлених фактах порушень у роботі ТЦК та СП, включно з незаконним призовом громадян, наданням безпідставних відстрочок, неприязненням до відповідальності осіб, що ухиляються від призову, а також порушенням порядку проведення медичного огляду. Подібні дії негативно впливають на боездатність військових формувань та підривають суспільну довіру до державних інституцій, що робить необхідним законодавче закріплення кримінальної відповідальності та запровадження механізмів контролю [2].

Особливу увагу слід приділяти взаємодії нових норм із чинними положеннями КК України, зокрема статтями 364, 365, 371, а також 121–126 щодо тілесних ушкоджень. У правозастосовній практиці має дотримуватися принцип *lex specialis derogat legi generali*, надаючи пріоритет спеціальним нормам, що точніше регламентують суспільно небезпечні діяння у сфері мобілізації та медичного відбору.

Отже, запровадження кримінальної відповідальності за порушення порядку призову громадян на військову службу та

проведення медичного огляду є закономірною реакцією держави на потребу захисту прав громадян та забезпечення ефективності мобілізаційних процесів у період воєнного стану. Новели законопроекту № 12442 змінюють правові засади діяльності ТЦК та СП, підвищують рівень персональної відповідальності посадових осіб, формують правову культуру серед військових службовців та забезпечують баланс між державними інтересами в обороні та конституційними правами громадян. Практична реалізація цих положень сприятиме підвищенню довіри до військово-облікових органів, стабілізації мобілізаційних процесів та утвердженню принципу верховенства права в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, вчинені керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, головами та членами військово-лікарських комісій : проект закону України від 27.01.2025 р. № 12442. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55697>.

Конопельський Віктор Ярославович,
завідувач кафедри кримінального права
і криминології Одеського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор;
Глінський Олександр Валерійович,
аспірант кафедри кримінального права
і процесу Державного податкового
університету

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ З БОКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ВІЙСЬКОВИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ФОРМУВАНЬ

Як свідчить практика, однією з умов, яка сприяє злочинній діяльності російської держави – як суб'єкта воєнної транснаціональної організованої злочинності, є неналежна взаємодія України з відповідними міжнародними організаціями (Північно-Атлантичний Альянс (НАТО), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ); ін.) та органами (Інтерпол, Європол, Міжнародний кримінальний суд (МКС); ін.), а також низький рівень координованості дій зазначених сил у протидії відкритій військовій агресії, яку розпочала вказана вище держава всупереч міжнародним нормам і приписам на території нашої країни у лютому 2022 року та яка триває до нині, особливо у контексті нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження з